

**AMALIY PSIXOLOGIYA YO'NALISHI TALABALARINING KASBIY SHAKLLANISHI
SAMARADORLIGIGA ERISHISHDA TRENING DASTURI SAMARADORLIGI**

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОГРАММЫ ОБУЧЕНИЯ В ДОСТИЖЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ФОРМИРОВАНИЯ СТУДЕНТОВ ПРИКЛАДНОЙ ПСИХОЛОГИИ**

**THE EFFECTIVENESS OF THE TRAINING PROGRAM IN ACHIEVING THE EFFICIENCY
OF PROFESSIONAL FORMATION OF APPLIED PSYCHOLOGY STUDENTS**

Yusupjonova Iroda Abdirayimjonovna

Andijon davlat universiteti Umumiy psixologiya kafedrası katta o'qituvchisi, PhD

Юсупжонова Ирода Абдираимжоновна

Старший преподаватель кафедры общей психологии Андижанского государственного университета, кандидат психологических наук

Yusupjonova Iroda Abdirayimjonovna

Senior lecturer of the General Psychology Department of Andijan State University, PhD

<https://orcid.org/0009-0002-6162-0732>

Annotatsiya: Maqolada amaliy psixologiya yo'nalishi talabalari kasbiy shakllanishida ijtimoiy-psixologik treninglar mutaxassislar tayyorlashning ajralmas qismi ekanligi, uning keng imkoniyatlari shaxsga samarali ta'sir ko'rsatishi, bu esa yaxlitlikni tartibga solish uchun optimal sharoit yaratish yoritib berilgan. Kasbiy shakllanish xususiyatlarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillar ifodalangan.

Аннотация: В статье поясняется, что социально-психологическая подготовка является неотъемлемой частью подготовки специалистов профессионального становления студентов прикладной психологии, что ее широкие возможности оказывают эффективное воздействие на личность, и это создает оптимальные условия для регулирования целостности. Выражены психологические факторы, влияющие на развитие особенностей профессионального становления.

Abstract: The article explains that socio-psychological training is an integral part of the training of specialists in the professional development of students of applied psychology, that its wide possibilities have an effective impact on the individual, and this creates optimal conditions to regulate integrity. Psychological factors influencing the development of characteristics of professional development are expressed.

Kalit so'zlar: Pedagogik mutaxassisliklar talabalarining kasbiy rivojlanish jarayoni, pedagogik muloqotning o'ziga xos xususiyatlari, bo'lajak o'qituvchining kasbiy ongi, o'qitish sub'ekti, shaxslararo munosabat, o'quv motivi.

Ключевые слова: процесс профессионального развития студентов педагогических специальностей, особенности педагогического общения, профессиональное сознание будущего учителя, предмет обучения, межличностные отношения, мотивы обучения.

Key words: the process of professional development of students of pedagogical specialties, features of pedagogical communication, professional consciousness of a future teacher, subject of study, interpersonal relations, educational motives.

Kirish. Tadqiqot muammolari bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, psixologik trening ijodiy tayyorgarlikning faol usullaridan biri sifatida bo'lajak psixologlarni o'qitish jarayonida keng qo'llaniladi, chunki u zamonaviy kadrlar uchun zarur bo'lgan professional va shaxsiy fazilatlarni yanada samarali rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqotchilar L.N. Ilin, O.I. Krushelnitskayalarning fikriga ko'ra, ijtimoiy-psixologik trening ko'plab sohalarda mutaxassislar tayyorlashning ajralmas qismi hisoblanadi. Uning keng imkoniyatlari shaxsga samarali ta'sir ko'rsatishni qamrab oladi, bu esa yaxlitlikni tartibga solish uchun optimal sharoit yaratadi hamda oliy o'quv yurtlari bitiruvchilarining emotsional barqarorligiga yordam beradi [3,4].

T.V. Arxireyev, M.S. Yurkinlarning fikricha, bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda treningdan foydalanish talabalarining muloqot, guruhlararo o'zaro muloqot, boshqalarga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatish ehtiyojini amalga oshirish imkonini beradi [1,5]. Yu.V. YEpimaxin boshqa psixologik usullar bilan birga o'qitish o'quvchining kasbiy va shaxsiy o'z-o'zini anglashini rivojlantirish uchun zarur psixologik shart-sharoitlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, uning resurslarini yangilash, xulq-atvorini, dunyoga va boshqa odamlarga munosabatini o'zgartirish imkonini beradi, deb hisoblaydi [2].

Ko'pchilik olimlarning fikriga ko'ra, ijtimoiy-psixologik treningni amalga oshirish jarayonida o'quvchilar o'z xulq-atvorida refleksiya va o'z-o'zini takomillashtirishga asoslangan o'zgarishlarni amalga oshirish uchun real imkoniyatga ega. Tegishli mashqlarni bajarish bo'lajak pedagoglarga o'z ko'rsatmalarini tahlil qilish va qayta ko'rib chiqish imkonini beradi. Insonning o'z ichki dunyosini anglashi ularning hayot yo'lini, kelajakdagi kasbiy istiqbollarni anglashdan iboratdir. Shu bilan birga, bo'lajak pedagoglar uchun eng muhim qadriyatlar, avvalo, ularning hayotiy pozitsiyasini belgilab beradi va shuning uchun ularning kasbiy faoliyatida yetakchi rol o'ynaydi [1,3,5].

Ijtimoiy-psixologik trening orqali bo'lajak pedagoglarning amaliy so'rovlari, ehtiyojlari, manfaatlari, shaxsiy ma'nolari hisobga olinadi, egallangan va egallanadigan bilimlar hayot rejalari, ustanovkalari, oriyentatsiyalari, qadriyatlari va kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, ular, odatda an'anaviy reproduktiv ta'lim natijasida yuzaga kelmaydi. Bundan tashqari, bu psixologik ish shaklining yuqori samaradorligi o'qitish ko'pincha guruhiy o'zaro ta'sir jarayonida amalga oshishi bilan bog'liq bo'lib, har bir tarbiyalanuvchining kognitiv, hissiy va xulq-atvor jarayonlarini rag'batlantiradi [1,2].

Ushbu dasturning asosiy maqsadi amaliy psixologiya yo'nalishi talabalarining muayyan xususiyatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish, ularning kasbiy rivojlanishini optimallashtirishga yordam beradi. Dasturning asosiy maqsadiga muvofiq quyidagi asosiy vazifalar shakllantirilgan: bo'lajak pedagoglarda kasbiy shakllanish jarayoni, tarkibiy qismlari haqida tasavvurlarni shakllantirish;

o'zini qabul qilish, shaxsiy "Men"ga ishonishni rivojlantirish;

konstruktiv shaxslararo o'zaro munosabatlar, samarali pedagogik muloqot, boshqa odamlarni bilish va qabul qilish ko'nikmalarini ishlab chiqish;

vaqtni samarali rejalashtirish usullarini o'rgatish, maqsadlarni shakllantirish, shuningdek ularning adekvatligi va amaliyligini baholash;

muvaffaqiyatga erishish istagini rag'batlantirish, muammoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish;

hayot tanlovini amalga oshirish qobiliyatini shakllantirish, o'z shaxsiyatini shakllantirishda mas'uliyat hissi; shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirish.

Tayyorlangan dasturning ijtimoiy-psixologik mazmuni o'z shaxsiy psixologik xususiyatlarini, o'zini va hozirgi holatini yanada aniq va chuqur tushunish, kasbiy va hayot rejalari, maqsadlarini yetarlicha shakllantirish, ularni to'g'rilash qobiliyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratishni nazarda tutadi. Dasturning psixologik mazmunini amalga oshirish o'zini kashf etish va topish, mas'uliyat va erkinlik, samimiylilik va ochiqlik, muvaffaqiyat va ijodkorlikka yo'naltirilgan holda ta'minlanadi. Shuning uchun bo'lajak pedagog shaxsiyati kasbiy o'z-o'zini anglash, mazmunli va samarali yashashga qodir bo'ladi. Tayyorlangan dasturni amalga oshirishda ishonch muhitini yaratishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq, bu esa fikr-mulohazalarning eng yuqori intensivligini namoyish etish imkonini beradi. Bu bo'lajak pedagoglarga o'zlarini boshqalarning ko'zlarini bilan ko'rish, o'z ichki dunyosi va o'z imkoniyatlarini namoyon etish tajribasini, muammoli vaziyatlarni hal qilish, belgilangan maqsadlarni amalga oshirish imkonini beradi. Ishonchli ish muhitini yaratish – bu boshlovchining roli bo'lib, u guruhga qarshi emas, balki u bilan integratsiyalashishga qaratilgan bo'lishi kerak, ya'ni u o'zini guruh a'zolaridan biri sifatida ko'rsatishi kerak, garchi u dastlabki bosqichlarda guruh normalari va xatti-harakatlarini belgilashi kerak [6, 7 va boshqalar].

Maqsadga erishish va qo'yilgan vazifalarni amalga oshirish uchun psixologik trening boshlovchisi yuqori darajadagi rivojlanish guruhini shakllantirish uchun tegishli shart-sharoitlar yaratishi zarur. Shunga muvofiq, u taqdim etilgan psixologik treninglar tashkil etish chog'ida quyidagi bir qator tamoyillarga amal qilishi lozim:

boshqa shaxsning qadr-qimmatini, uning fikr-mulohazalarini, manfaatlarini tan olish, shuningdek, bo'lajak barcha pedagoglarning fikr-mulohazalarini maksimal hisobga olgan holda qaror qabul qilishni o'z ichiga olgan sherikchilik hamkorligi tamoyili [8, 9, 10].

Bundan tashqari, ijtimoiy-psixologik treningni o'tkazishda quyidagi omillarga tayanish maqsadga muvofiqdir: ta'lim oluvchilar emotsional jalb qilingan, ishdan manfaatdor;

ta'lim oluvchilar eng yangi tematik yo'naltirilgan axborot bilan ta'minlanadi;

pedagogik-psixologik ish nafaqat shaxsiy o'zgarishlarga, balki ko'nikma va malakalarni qayta ishlab chiqishga qaratilgan;

pedagogik-psixologik ishlarning asosini ta'lim oluvchilarning shaxsiy qiziqishlari tashkil etadi;

ta'lim oluvchilar samarali bo'lishiga to'sqinlik qiluvchi o'zlarining kuchli va zaif tomonlari, ustanovkalarini ko'rishlari mumkin;

mashg'ulotlar davomida, birinchi navbatda, ta'lim oluvchilarning faoliyati rag'batlantiriladi.

Ijtimoiy-psixologik trening davomida quyidagi asosiy metodlar qo'llaniladi:

razminka uchun mashqlar (psixogimnastika);

qaytarma aloqaning o'z-o'zini tashxislashi va tashkil etish;

mini-ma'ruzalar;

seminarlar;
 guruh muhokamasi;
 rol o'yinlari, aqliy hujum;
 muammoli vaziyatlarni tahlil qilish,
 psixosintez texnikasi, ijobiy psixoterapiya va boshqalar.

Trening dasturini amalga oshirish quyidagi umume'tirof etilgan ketma-ketlikni nazarda tutadi:
 guruhdagi individual va umumiy ish maqsadlarini aniqlash;
 guruhning ish qoidalarini ishlab chiqish, guruh a'zolarining integratsiyasi;
 psixologik trening jarayonida olingan tajribani tahlil qilish;
 shaxsiy natijalar asosida o'z hayotining istiqbolli yo'nalishlarini yaratish;
 oddiy hayotga qo'shilish uchun ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik;
 guruhdagi o'zaro ta'sir.

Psixologik trening dasturi o'rtacha ikki o'quv soatidan (90 daqiqa) 10 ta mashg'ulot uchun mo'ljallangan. Mashg'ulotlarning tavsiya etilgan davriyligi haftasiga kamida bir marta. Dastur talabalar guruhlari (7 tadan 12 tagacha kishi) bilan mashg'ulotlar o'tkazish uchun mo'ljallangan bo'lib, ular faqat ixtiyoriy prinsipga muvofiq bajarilishi kerak.

Psixologik trening dasturining quyidagi metodik imkoniyatlarini ajratish maqsadga muvofiqdir:

tashkiliy holatlar, bo'lajak o'qituvchilar rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda uni butunligicha va alohida ajratilgan bloklar ichida qo'llash imkoniyati;

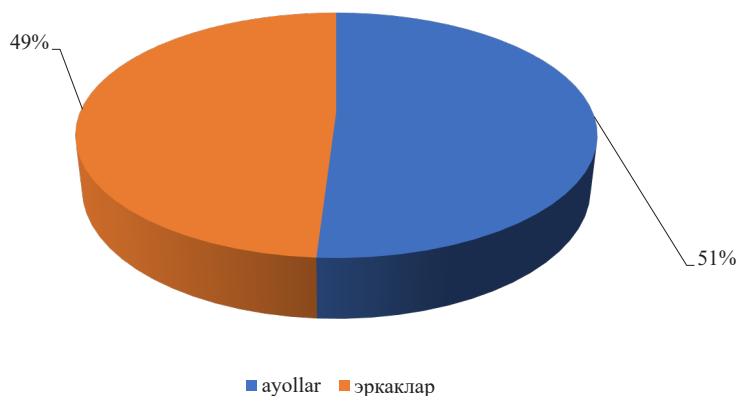
tayyorlangan dasturda ko'zda tutilgan xatti-harakatlar haqida mulohaza yuritish bo'lajak o'qituvchilarning o'z kasbiy salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun maqbul yo'llarni topish uchun sharoit yaratadi;

Psixologik treningning tayyorlangan dasturini amalga oshirishda bo'lajak o'qituvchi tomonidan anglangan obrazlar, qarashlar, motivlar, munosabat o'z g'oyalriga aylanadi;

salohiyatli ishtirokchilar xususiyatlarini rivojlantirishning aniqlangan xususiyatlarini hisobga olgan holda psixologik trening dasturining mazmuni o'ziga xos psixotexnika va mashqlar bilan o'zgartirilishi, to'ldirilishi, modifikatsiyalanishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning maqsadi va vazifalariga muvofiq, trening mashg'ulotining yuqori dolzarbligini hisobga olgan holda, oliy ta'lim muassasasida kasbiy shakllanish bosqichida bo'lajak pedagoglarning kasbiy shakllanishini optimallashtirishga hissa qo'shadigan mezonlar guruhlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun tegishli shart-sharoitlar yaratish maqsadida psixologik trening dasturi tayyorlandi. Tavsiya etilgan dastur 20 akademik soatga mo'ljallangan bo'lib, 52 ta maxsus mashq va 8 ta mini-ma'ruzadan iborat 10 ta mashg'ulotga mo'ljallangan. Dasturni tashkil etishni osonlashtirish, uni modulli qo'llash imkoniyatini ta'minlash maqsadida to'rtta shartli tematik o'zaro bog'langan bloklarga bo'lingan. Birinchi blok (1-dan 3-mashg'ulotgacha) ijtimoiy-psixologik treningning axborot-tahliliy asosi bo'lib, kasbiy rivojlanish, tahlil qilish, imkoniyatlarning to'liq namoyon bo'lishiga yordam beradigan shaxs xususiyatlarini baholash jarayonini ko'proq tushunishni o'z ichiga oladi. Ikkinchi blok (4- dan 5-mashg'ulotgacha) bo'lajak pedagoglarning o'zlari va boshqalarni qabul qilish qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirishga, o'zaro hamkorlik, pedagogik muloqotga qaratilgan. Uchinchi blok (6-dan 8-mashg'ulotgacha) ish vaqtini rejalashtirish va maqsadni belgilash ko'nikmalarini rivojlantirish, kasbiy faoliyatda yuqori natijalarga va mahoratga erishishga intilishni kuchaytirishga qaratilgan. Yakuniy to'rtinchi blok (9-dan 10- mashg'ulotgacha) turli qiyin vaziyatlarda qiyinchiliklarni yengish ko'nikmalarini rivojlantirish, ijodiy munosabatni tarbiyalash, mukammallikka intilish, kasbiy o'zlikni anglash masalalariga bag'ishlangan.

Bo'lajak pedagogning kasbiy shakllanishini optimallashtirish psixologik trening dasturi samaradorligini o'rganish maqsadida empirik tadqiqot tashkil etilib, unda oliy o'quv yurtlarining pedagogika yo'nalishi bo'yicha 3- va 4-kurslarida tahsil olayotgan (ayol va erkak) 254 nafar talaba ishtirok etdi .

Tadqiqot tanlovining jinsiy belgisi bo'yicha miqdoriy xususiyatlari

Olingan psixodiagnostik ma'lumotlarning taqqoslanuvchanligini ta'minlash uchun empirik tadqiqot namunasi quyidagilarga bo'lindi:

bo'lajak pedagogning kasbiy shakllanishini optimallashtirish uchun psixologik trening dasturida ishtirok etgan 125 nafar (49,2 %) talabadan iborat tajriba guruhi;

nazorat guruhi kasbiy rivojlanishni optimallashtirish bo'yicha psixologik trening dasturida ishtirok etmagan 129 nafar (50,8 %) talabadan iborat bo'ldi.

Taqqoslash guruhlari respondentlarining kasbiy shakllanish dinamikasini psixodiagnostik o'rganish uchun ushbu jarayonning oldindan aniqlangan mezonlari asosida bo'lajak pedagoglarning kasbiy shakllanish jarayonini o'rganish uchun eksperimental so'rovnoma tayyorlandi. Instrumentariy o'rganilayotgan hodisaning asosiy jihatlari ochib beruvchi 36 ta savolga asoslanadi, ya'ni har bir oldindan tanlangan mezon ikkita savol bilan ochib berilgan. Shu bilan birga, psixodiagnostik tekshiruv natijasini aniqlashtirish uchun kasbiy rivojlanish darajasini ta'kidlab, bo'lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatiga bo'lgan munosabatlarining quyidagi xususiyatlari ularning kasbiy shakllanish bosqichlarida aniqlandi [1,2,3,4,5]:

agressiv-johil, befarq-samarasiz, ya'ni har qanday me'yor va tartibga solish omillarini rad etish, xatti-harakatlardagi buzg'unchilik, faoliyatning yetishmasligi, nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga ijobiy munosabat;

intuitiv-hissiy yoki havaskorlik, ya'ni harakatlar reproduktivligida bilim faoliyatiga qiziqishning mavjudligi; kognitiv-samarali, ya'ni nazariy bilimlarning me'yoriy hajmini o'zlashtirishda qobiliyatning impulsiv namoyon bo'lishi;

refleksiv-intension, ya'ni kasbiy fazilatlarini rivojlantirishga intilish, ilmiy-nazariy bilimlarni jadal to'plash va refleksiv namoyishlar fonida va o'z-o'zini takomillashtirish zarurati bo'yicha muayyan amaliy tajriba;

ijodiy-tahliliy, ya'ni asosiy ilmiy-metodik bilim va ish tajribasi, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirishning boshqaruvchi omili sifatida refleksiv harakatlar texnologiyasiga egalik asosida kasbiy faoliyatga ijodiy yondashuv.

Yuqoridagi umumlashgan xususiyatlar kasbiy shakllanish darajalarini aniqlashga yordam berdi. Shuningdek, o'z tabiatiga ko'ra ancha murakkab bo'lgan bo'lajak pedagogning kasbiy rivojlanishi ta'lim oluvchining kasbiy shakllanishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, u eng yuqori darajadan eng past darajagacha bo'lgan gradatsiyalarning vertikal o'lchamiga mos keladi. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot doirasida kasbiy shakllanishning bunday miqyosdagi ta'rifi eng maqbuldir. Tayyorlangan so'rovnomadan olingan natijalarni izohlash quyidagi gradatsiya bo'yicha amalga oshirildi:

- bo'lajak pedagogning yuqori darajadagi kasbiy shakllanishi;
- bo'lajak pedagogda kasbiy shakllanishining o'rtadan yuqori darajasi;
- bo'lajak pedagogda kasbiy shakllanishning o'rtacha darajasi;
- bo'lajak pedagogda kasbiy shakllanishning o'rtadan past darajasi;
- bo'lajak pedagogda kasbiy shakllanishning past darajasi.

Metodlar: O'rganilayotgan hodisaning ko'p o'lchovli xususiyatini hisobga olgan holda tadqiqotning psixodiagnostik asosini mustahkamlash maqsadida quyidagi instrumental majmuadan foydalanildi:

V.V. Sinyavskiy, V.A. Fedoroshinlarning Kommunikativ va tashkilotchilikka moyillik test-so'rovnomasi (KTM)

Yu.M. Orlov i Yu.N. YEmelyanovlarning Empatik qobiliyatlarni o'zi baholashi test-so'rovnomasi ;

M. Snaydarning Muloqotda o'z-o'zini nazorat qilish test-so'rovnomasi.

A.A. Reanning Muvaffaqiyat motivatsiyasi va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish so'rovnomasi.

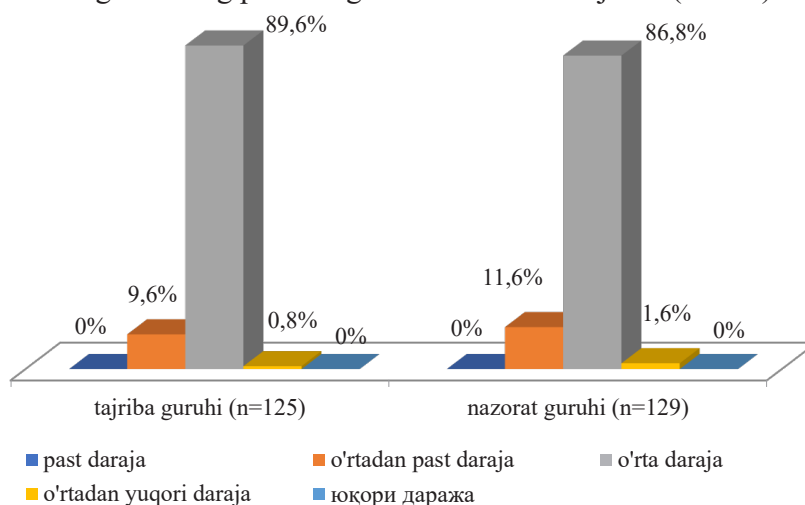
A.V. Zverkova va YE.V. Eydmanlarning Irodaviy o'z-o'zini boshqarishni o'rganish test-so'rovnomasi.;

R.S. Nemoyning Pedagogik vaziyatlar metodikasi.

Bundan tashqari, yuqorida keltirilgan instrumentariy o'zining bevosita maqsadlariga ko'ra psixodiagnostik bo'lib, tegishli bilimlarni o'zlashtirishning muvaffaqiyatini o'rganish, shuningdek, malakalar va ko'nikmalarni rivojlantirish uchun bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy natijalari reytingi o'rganildi, ya'ni ushbu ko'rsatkich sifatida ta'limning so'nggi uch oyi davomida o'rtacha ishlash darajasi qo'llanildi. Ushbu dissertatsiya ishi doirasida taqqoslash guruhlarida respondentlarining kasbiy shakllanish dinamikasini o'rganish uchun psixodiagnostik kompleks qo'llanilib, u oliy ta'lim muassasasida ta'lim bosqichida o'rganilayotgan jarayonning rivojlanishini har tomonlama baholash imkonini beradi.

Psixologik trening dasturi oldida birinchi keng qamrovli psixodiagnostik tekshiruv tajriba va nazorat guruhlarida respondentlarida sezilarli farqlar yo'qligini ko'rsatdi. Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanish jarayonini o'rganish bo'yicha tajriba so'rovnomasiga ko'ra, respondentlarning asosiy qismi (taj.gur. 89.6 %, 112 kishi, naz.gur. 86,8 %, 112 kishi) guruhi o'rtacha kasbiy shakllanish darajasiga ega.

Natijalar. Psixologik trening o'tkazishdan oldin va so'ng Empirik so'rovnoma bo'yicha bo'lajak pedagoglarda kasbiy shakllanish jarayonini o'rganishning psixodiagnostik kuzatuv natijalari (n=254)

Bu kategoriya, odatda, hali o'zining kasbiy faoliyat uslubini ishlab chiqmagan, kasbiy va shaxsiy sifatlarning yetarli to'plamiga ega emas. Ularning faoliyati har doim ham tizimli va izchil emas. Bunday bo'lajak pedagoglar o'z faoliyatlarida, odatda, faol ijodiy izlanish olib bormaydi, ijodiy o'sishga ehtiyoj sezmaydi va shunga mos ravishda past natijaga ega bo'ladilar. Bu daraja odatda noprofessional-reproduktiv sifatida tavsiflanishi mumkin. Bu darajadagi bo'lajak pedagoglarni o'z-o'zini bilish, o'z-o'zini tahlil qilish va yanada o'z-o'zini rivojlantirishga undash lozim. Ular hamkasblarining tajribasini o'rganishi, o'z tajribasini to'plashi lozim. Ular o'z shaxsining kuchli va zaif tomonlarini yomon tasavvur qiladi, o'zlarining potensial imkoniyatlarini bilmaydi va foydalanmaydi. Ko'pincha ularning o'zlarini takomillashtirishga qaratilgan harakatlari kundalik o'quv faoliyati uchun zarur bo'lgan kasbiy sifatlarni rivojlantirishdan ko'ra, bilim to'plashga yo'naltiriladi. Ijobiy tomoni shundaki, bu darajadagi bo'lajak pedagoglar kasbiy faoliyat va muloqotning o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlariga adekvat bo'lgan o'ziga xos uslubini ishlab chiqadilar. Keyinchalik u o'z mohiyatiga ko'ra o'zgarishsiz qolishi mumkin, lekin u sub'yekt tomonidan aniq shartlarga muvofiq keltiriladigan mazmunida o'zgarishi mumkin. Bu asosan kasbiy moslashuvning keyingi sharoitlariga bog'liq.

Butun psixodiagnostik majmua natijalarini ochib berib, ta'kidlash joizki, kuzatuvlarga muvofiq:

V.V. Sinyavskiy, V.A. Fedoroshinlarning Kommunikativ va tashkilotchilikka moyillik test-so'rovnomasiga (KTM) ko'ra tajriba (komm. qob. - 61,6 %, 77 kishi, tashk. qob. 65,1 %, 84 kishi) va nazorat (komm. qob. - 70,4 %, 88 kishi, tashk. qob. 69,8 %, 90 kishi) guruhi respondentlarining aksariyati aniqlanayotgan belgining o'rtacha rivojlanish darajasiga ega bo'lgan.

Yu.M. Orlov i Yu.N. YEmelyanovlarning Empatik qobiliyatlarni o'zi baholash test-so'rovnomasining ko'rsatishicha, ham tajriba (100 %, 125 kishi), ham nazorat (100 %, 129 kishi) guruhining aksariyat respondentlari aniqlanayotgan belgining o'rtacha rivojlanish darajasiga ega bo'lgan.

M. Snayderning Muloqotda o'z-o'zini nazorat qilish test-so'rovnomasiga ko'ra tajriba (90,4 %, 113 kishi) va nazorat (88 %, 114 kishi) guruhining aksariyat respondentlari aniqlanayotgan belgi ifodalanganligining o'rtacha rivojlanish darajasiga ega bo'lgan.

A.A. Reanning Muvaffaqiyat motivatsiyasi va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish so'rovnomasiga ko'ra tajriba (99,2 %, 124 kishi) va nazorat (100 %, 129 kishi) guruhining aksariyat respondentlarida motivatsion qutb yaqqol ifodalangan.

A.V. Zverkova va YE.V. Eydmanlarning Irodaviy o'z-o'zini tartibga solishni tadqiq etish test-so'rovnomasiga

ko'ra tajriba (100 %, 125 kishi) va nazorat (100 %, 129 kishi) guruhining aksariyat respondentlari aniqlanayotgan belgining o'rtacha rivojlanish darajasiga ega bo'lgan. R.S. Nemovning Pedagogik vaziyatlar metodikasiga ko'ra ta'lim oluvchilarning tajriba (100 %, 125 kishi) va nazorat (100 %, 129 kishi) guruhlarida pedagogik qobiliyatlar o'rta darajada rivojlangan.

Shunday qilib, psixologik treningdan oldin kompleks psixodiagnostik tekshiruv natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbiy rivojlanish nuqtai nazaridan, tajriba va nazorat guruhlarining respondentlari deyarli bir xil edi.

Psixologik trening dasturining o'zi uch oy davomida dars vaqtidan tashqari tajriba guruhi (n=125)ning bo'lajak pedagoglari bilan tashkil etilgan va amalga oshirilgan. Shunga ko'ra, mashg'ulotlarga nazorat guruhi respondentlari jalb qilinmagan. Trening yakunida taqqoslash guruhlarida keng qamrovli psixodiagnostik tekshiruv o'tkazildi, bu esa faqat tajriba guruhining bo'lajak o'qituvchilari orasida kasbiy rivojlanishning ijobiy dinamikasini aniqlash imkonini berdi. Demak, empirik so'rovnoma ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy shakllantirish jarayonini o'rganish, tajriba guruhida (n=125), respondentlar:

kasbiy shakllanishning o'rtadan past darajasi 9,6 % (12 kishi) dan 0 % gacha kamaydi;

kasbiy shakllanishning o'rtacha darajasi 89,6 % (112 kishi) dan 0% gacha kamaydi;

kasbiy shakllanishning o'rtadan yuqori darajasi 0,8 % (1 kishi) dan 93,6 % (112 kishi) ga oshdi;

kasbiy rivojlanishning yuqori darajasi 0% dan 6,4 % (8 kishi) ga oshdi.

Shunday qilib, psixologik trening natijasida talabalarning asosiy tarkibi, odatda, nazariy bilim va shaxsiy fazilatlarining dastlabki-zaruriy asosiga ega bo'lib, nisbatan professional ishlaydi, yangi pedagogik vazifalarni hal qilishning ijodiy yo'llarini izlaydi, kasbiy o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirish ehtiyojiga ega, ta'lim va tarbiya sohasida yaxshi natijalarga erishadi. Aytish mumkinki, ushbu toifadagi o'quvchilarning faoliyatida ijodkorlik, qoida tariqasida, pedagogik amaliyotning yangi namunalarini yaratishdan ko'ra, "yaxshilanish", "takomillashtirish" funksiyalariga to'g'ri keladi, ularda kasbiy rivojlanishning yosh xususiyatlariga ko'proq bog'liq bo'lgan metodologik refleksiya yetarli darajada rivojlanmagan. Shu bilan birga psixologik treningda ishtirok etgan bo'lajak pedagoglarda kasbiy shakllanishning o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni yuqori darajada pedagogic muloqot, diologik o'zaro ta'sirni o'rnatish qobiliyati, yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ishlash va doimiy rivojlanish qobiliyati, kasbiy adaptive salohiyat kabilar ortganligini ko'rish mumkin.

Xulosa va tavsiyalar. Talabalarning kasbiy shakllanishini optimallashtirishning psixologik yo'llarini tadqiq etish quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

Bugungi kunda talabalar rivojlanishiga ko'plab yondashuvlar orasida psixologik trening pedagogik psixologik ishning eng samarali va qulay shakllaridan biri bo'lib qolmoqda. Zamonaviy sharoitlarda psixologik trening shaxsga samarali ta'sir ko'rsatish, uning yaxlitligini tartibga solish, o'z shaxsiy psixologik xususiyatlarini anglash, o'zlarini va hozirgi holatini aniqroq va chuqurroq tushunish uchun zarur shart sifatida namoyon bo'ladi. Bunday ishlarda faol ishtirok etib, har bir talaba optimal o'zaro ta'sirning sinergetik ta'siri orqali yo'l boshchi va axborot manbaiga aylanadi, natijada rivojlanish jarayonlari rag'batlantiriladi, psixik hodisalarni zaruriy korreksiyalash yo'li bilan amalga oshiriladi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati tanlangan psixodiagnostik majmuaning «Bo'lajak pedagogning kasbiy shakllanishini optimallashtirish» psixologik treningning tayyorlangan samarali dasturidan maqsadga muvofiq foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Архирева Т.В. Тренинг «Знакомство как средство эффективной адаптации студентов первого курса к обучению в вузе» / Т.В. Архиреева // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы / ред. С.А. Беличева. - №4. - 2002. - С. 3-9.

Епимахина Ю.В. Тренинг развития личностной рефлексии у студентов / Ю.В. Епимахина // Психология в вузе: Ежеквартальный научно-методический журнал / А.Г. Лидерс. – №4 - 2007. – С. 104-126.

Ильина Л.Н. Социально-психологический тренинг: Учебное пособие / Л.Н. Ильина, Ю.Н. Татаркина. - Барнаул: АлтГТУ, 2004. - 142 с.

Крушельницкая О.И. Адаптационный социально-психологический тренинг и его роль в социализации студентов первокурсников / О.И. Крушельницкая, А.Н. Третьякова. // Социальная психология в образовательном пространстве, Международная научно-практическая конференция: - Москва: 2013. - С. 221-222.

Юркина М.С. Тренинг как средство профилактики состояний дезадаптации студентов в вузе // Психология психических состояний: актуальные теоретические и прикладные проблемы, материалы Второй Всероссийской научной конференции: - Казань: Отечество, 2013. - С. 265-269.

Бодалев А.А., Криволап Л.И. О воздействии стиля общения педагога с учащимися на их эмоциональный опыт // Проблемы общения и воспитания. Ч.1, Тарту: Изд-во Тарт. университета, 2000, с. 185-193.

Устюжанинова Е.Н. Формирование профессионально важных качеств будущего педагога-психолога в процессе заочного образования : Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07, Самара, 2006 - 159 с.

Вершловский С.Г. Педагог эпохи перемен, или как решаются сегодня проблемы профессиональной деятельности учителя / С.Г. Вершловский. – М.: Сентябрь, 2002. - 160 с.

Горбунова Т.В. Педагогические условия совершенствования подготовки будущих социальных педагогов к профессионально-творческой деятельности: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 : Чебоксары, 2005. - 211 с.

Иванова Н.Л., Конева Е.В. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности. - Ярославль: Текст, 2003. - 256 с.